

Posudek na bakalářskou práci	
☐ školitelský posudek ☒ oponentský posudek	Jméno posuzovatele: Lenka Martinec Nováková, PhD. <hr/> Datum: 29/8/2023
Autor: Kateryna Dziubina	
Název práce: Explicitní cíle žen středního věku: reflexivní tematická analýza	
☐ Práce je literární rešerší ve smyslu zveřejněných požadavků (pravidel). ☒ Práce obsahuje navíc i vlastní výsledky.	
<u>Cíle práce:</u>	
<p>Jedná se o kvalitativní popisnou studii, jejímž cílem bylo zjistit, „jaké explicitní cíle mají ženy středního věku“ a „jaké jsou cíle žen středního věku pro druhou polovinu života a jak ženy hodnotí kvalitu svého života“ (str. 33). Pro studii nebyly stanoveny žádné hypotézy, ale tázání se týkalo čtyř hlavních okruhů: (1) otázky týkající se obecného pochopení pojmu „střední věk“ a toho, jaké asociace tento pojem v účastnici samotné vyvolává; (2) jak si žena sama pro sebe definuje střední věk, jaké cíle si klade; (3) co jí na jejím středním věku připadá pozitivní nebo naopak negativní, zda došlo k nějakému bodu obratu; (4) jaké cíle má a jaké cíle si klade do budoucna [str. 33]. Není dostatečně objasněno, kde se tematické okruhy vlastně vzaly (tj. jak souvisí se soudobými psychologickými teoriemi celoživotního vývoje), proč se některé z nich obsahově překrývají a zda z tohoto překryvu vyplývají nějaké důsledky pro vlastní analýzu. Na samotném konci odstavce věnovaného tematickým okruhům autorka konstatuje, že „výzkum zaměřený na cíle a priority lidí středního věku se snaží zodpovědět otázky týkající se jejich životního směřování a prioritních hodnot.“ Hovoří autorka obecně – a pokud ano, jak se tato informace vztahuje k jejímu vlastnímu bádání? Téma prioritních hodnot navíc ve výše zmíněných okruzích vytyčeno není. Nalezneme jej v Úvodu („Cílem této práce je prozkoumat explicitní cíle žen ve středním věku, jejich specifičnost, variabilitu a rozmanitost. Dále pak zjistit, které cíle a přání ve středním věku převažují a co se stává prioritou. Dalším cílem práce je zjištění co je ve středním věku významné a jaká témata ženy akcentují s ohledem na svou budoucnost.“ [str. 7]), avšak v popisu cílů ve vlastním textu práce chybí.</p> <p>Motivace studie – tak, jak ji předkládá autorka – je slabá. Nepochybují o relevanci, aktuálnosti a potřebnosti zastřešujícího projektu, jehož je studie součástí, ani o významu předkládané studie samotné, ale tyto kvality se autorce v bakalářské práci nepodařilo dobře „prodat“. Důvodem je především způsob, jakým autorka uchopila teoretické ukotvení práce, jak je rozvedeno níže. Stručně řečeno, stanovené výzkumné cíle jasně nevyplývají ze zaměření teoretické části práce. Objevuje se v ní řada témat, u nichž není jasné, proč jsou otevírána a jak souvisí s výzkumnými cíli. Opět podotýkám, že se nejedná o problém výzkumu jako takového, ale o to, jak se teoretická východiska (ne)podařilo představit autorce bakalářské práce.</p>	
<u>Struktura (členění) práce a komentáře k jednotlivým částem:</u>	
<p>Práce je členěna na část teoretickou a empirickou v rozsahu 25 a 27 stran. Teoretická část sestává ze 2 kapitol, „Smysluplnost života jako faktor výběru explicitních cílů ve středním věku“ a „Stanovení cílů a životních priorit ve středním</p>	

věku“. Ty se dále dělí na 3 a 4 podkapitoly. Část empirická má obvyklé členění na výzkumný problém, výzkumný soubor, výzkumnou strategii a sběr dat, analýzu dat, výsledky a diskuzi + závěr.

Teoretická část práce neplní svou funkci. Autorka vyvíjí minimální snahu o to, aby čtenáře do problematiky uvedla s oporou relevantních psychologických teorií a důrazem na jeho porozumění problematice, aby pro výzkum poskytla jasný teoretický rámec a východiska, aby představila výzkumnou tradici, na niž studie navazuje apod. Je to patrné už na příkladu vymezení pojmu „střední věk“, kterým celá teoretická část začíná, kdy autorka čtenáře informuje, že podle „Oxford English Dictionary (2000) bylo slovo "střední věk" poprvé použito ve Funk and Wagnall's Standard Dictionary v roce 1895“, ale to, jak s tímto pojmem pracuje recentní psychologická literatura, se nedozvídáme. Je tento termín pro současné výzkumníky v psychologii vůbec relevantní? Z toho, jaké zdroje autorka v této části cituje, o tom lze totiž úspěšně pochybovat. Píše se rok 2023. Použity byly zdroje (jedná se o úplný výčet zdrojů k tématu středního věku na str. 8 – 9): American Board of Family Practice (1990), Lachman et al. (1994), Popivker et al. (2010), Arnett (2000), Lachman (1997), Neugarten & Brown-Rezanka (1978), Moen & Wethington (1999), Lachman (2004), Levinson (1978), Jung (1931/1960), Carstensen (1992). Opravdu v současnosti nemáme k tématu středního věku co (nového) říci? Pokud „různé vývojové teorie obecně považují střední dospělost za kulturní konstrukt dvacátého století (Moen & Wethington, 1999)“ [str. 8], jak se k němu stavíme ve století jedenadvacátém? Jak „střední věk“ souvisí kupříkladu s „etablovanou dospělostí“ (Mehta, Arnett, Palmer, & Nelson, 2020)? Není „střední věk“ výsadou určitých sociálních vrstev? Jak se k němu staví výzkumníci-psychologové v různých kulturách; je nějaký rozdíl mezi tím, jak jej nahlížíme v rámci Evropy, západního světa a jinde? Proč jej vůbec potřebujeme pro periodizaci lidského vývoje (a potřebujeme jej vůbec)?

Namísto kritického zamyšlení nad těmito a dalšími otázkami s explicitně deklarovanou oporou o relevantní aktuální psychologickou literaturu autorka s obdivuhodnou jistotou předkládá jakási hotová „fakta“ o lidech, a to nejen o lidech ve „středním věku“, jak je přejala z pramenů i mnoho desítek let starých a často sekundárních (zde: N=4 nebo 5; podle toho, ke kterému bibliografickému údaji patří nesprávně uvedená citace Lachman (1997), jež se v referencích nevyskytuje). Autorčin přístup lze v podstatě shrnout jedním jejím tvrzením, a sice že „je to všeobecně známé, že střední věk - období lidské dospělosti, bezprostředně předchází nástupu stáří“ [str. 12].

Tento příklad ilustruje počínání autorky napříč celou teoretickou částí práce.

Té navíc v souladu s tím, co bylo řečeno výše o absenci autorčiny vůle k provázení čtenáře problematikou, chybí logická provázanost, a to na všech úrovních textu – v rámci části jako takové, v jednotlivých kapitolách, podkapitolách a nakonec i odstavec od odstavce. Kupříkladu na str. 9 je čtenáři na pěti a půl řádcích předestřen obraz středního věku coby mostu mezi dvěma generacemi, následovaný pěti a půl řádky o C.G. Jungovi, kde je z blíže neupřesněného důvodu líčen coby průkopník v oblasti výzkumu druhé poloviny života člověka, načež podkapitola končí pěti a půl řádky o tom, kterak se člověk ve středním věku ocitá hned na několika vrcholech svého života. Témata a pojmy se v textu vynořují jaksi znenadání – kupř. hned nato se najednou ocitáme uprostřed pojednání o procesu osobnostní projekce *u žen*. Autorka má tendenci čtenáře ponechávat v nejistotě, proč o nich vůbec hovoří, a to

právě na daném místě, jak souvisí s jinými dříve nadnesenými tématy a užitými termíny a kam tím vším vlastně míří. To jsou opět některé z důsledků absence řádného teoretického ukotvení a – patrně také – jasné argumentační linie, která z textu v jeho aktuální podobě pro čtenáře s problematikou blíže neobeznámeného není čitelná. Kapitola II je oproti té první o něco vydařenější, zřejmě proto, že její náplní je již bližší pojednání o cílech, tedy o tématu, které je již úžeji spjato se zaměřením práce. Přesto i ona (byť v relativně menší míře) trpí řadou shora uvedených nedostatků. Jako závažný problém shledávám rovněž fakt, že celá teoretická část práce neobsahuje jedinou zmínku o tzv. „explicitních cílech“. Co jsou to tedy „explicitní cíle“ a proč o nich má smysl mluvit zrovna v souvislosti se „středním věkem“? Autorka na začátku empirické části práce tvrdí, že v teoretické části práce byly představeny „obecné teorie o explicitních cílech středního věku“. Které to tedy jsou?

Opodstatnění výzkumného zaměření práce (nad rámec toho, že tak znělo zadání, co provést s již nasbíranými daty – to vše autorka od své školitelky dostala) je tedy patrně porůznu rozptýleno v teoretické části práce. Není ale úkolem oponentky se jej snažit dohledávat, má být autorkou jasně deklarováno. S ohledem na to je těžké v části empirické posoudit relevanci výzkumných otázek, resp. tematických okruhů [str. 33], protože z teoretické části zřetelně nevyplývají. **Byly stanoveny předem nebo identifikovány až na základě vlastní práce s daty?** Pokud to druhé, jak by vyplývalo z tvrzení na str. 35, že „témata v tomto případě vyplynula z identifikovaných pojmových jednotek, které byly seskupeny do větších kategorií“, proč se objevují v popisu metod namísto ve výsledkové části?

Popis výzkumného souboru je neobratný (tabulka by byla bývala přehlednější). Víme o respondentkách něco dalšího kromě toho, jaké profese zastávají a jaké je jejich vzdělání? Mohou mít na jejich cíle vliv i další sociodemografické a zdravotní proměnné (např. to, zda jsou ve vztahu a v jakém, zda mají či teprve/ještě plánují děti, to, ve kterém regionu ČR žijí, zda jejich rodiče ještě žijí, zda se ony samy či někdo jiný v rodině potýká se závažným či chronickým onemocněním apod.)?

V úvodu podkapitoly „8.1 Výzkumná strategie a sběr dat“ autorka uvádí, že „vzhledem k výzkumné otázce byla zvolena kvalitativní strategie, doplněná teoretickou částí a charakterizovaná menším reprezentativním vzorkem“ [str. 34]. Jak bylo docíleno reprezentativnosti souboru? Kolik rozhovorů bylo provedeno osobně a kolik online? Mohl způsob provádění rozhovoru výpovědi ovlivnit? Jak bylo zajištěno, že „otázky pro analýzu byly voleny tak, aby co nejlépe odrážely emocionální prožitek daného období (...)“ [str. 34]? Existují nějaké zásady vedení polostrukturovaného rozhovoru? Pokud ano, jaké a jak byly dodržovány? Popis techniky reflexivní tematické analýzy (RTA) je nedostatečný, neumožňuje čtenáři udělat si přesnou představu o tom, co přesně se s prepisy rozhovorů dělo, a místy se patrně navíc jedná o chybný překlad („RTA je empirická studie“). Na samotném konci popisu metodiky se dozvídáme, že „cíle byly rozděleny do kategorií: rodina, děti, cestování, klid, finanční nezávislost, zkušenosti a odpovědnost, seberealizace a sociální vazby“. Proč tyto možné cíle nebyly pojmenovány už v teoretické části práce a nebylo systematicky, byť stručně, o každém z nich pojednáno? Z předchozí literatury přece vyplývá, že tyto cíle se ve výpovědích respondentů daného věku objevují. Diskuse spolu se závěrem jsou podány na 4 stranách, ovšem limity jsou pojednány zvlášť a následují až po pasáži, která má pravděpodobně plnit funkci závěru. Nefunguje propojení s (nefunkční) teoretickou částí; z diskuse není jasné

čitelné, jak se (v úhrnu) autorka vztahuje k předchozím zjištěním plynoucím z jiných studií. Jaký celkový obrázek podává tato studie a co celkově (na základě dosavadní dostupné literatury) víme o explicitních cílech žen v evropských/západních zemích kolem roku 2020? Proměnily se nějak zásadně od cca 80. let minulého století? Tuto otázku by měla autorka být schopna celkem přesně zodpovědět, vzhledem k překvapivému důrazu na starší studie v teoretické části práce.

Jsou použité literární zdroje dostatečné a jsou v práci správně citovány?

Použil(a) autor(ka) v rešerši relevantní údaje z literárních zdrojů?

Literární zdroje jsou sice na první pohled na bakalářskou práci nebývale početné a přesahují 150 položek, ovšem **zhruba 2/3 z nich jsou staré alespoň 20 let (či spíše výrazně starší)**. Tato skutečnost přitom není nijak opodstatněna tématem práce (nejde tu o historický pohled na věc) a potenciálně vytváří problém zkresleného pohledu na dotčenou problematiku. Dalo by se očekávat, že cíle žen „středního věku“ (ať už tento termín znamená cokoli) se budou proměňovat, a to nejen historicky, přičemž toto zřejmě nebylo při výběru literatury nijak reflektováno a způsob práce s literaturou nenaznačuje, že by autorka tuto skutečnost brala vážně na vědomí. Autorčino posunuté vnímání toho, co lze považovat za aktuální studii, ostatně dokládá např. následující tvrzení: „Krizové situace v životě mohou ovlivnit konstrukci nových životních perspektiv, a *nejnovější* studie se zaměřují na věk, pohlaví a různé aspekty životní perspektivy (McAdams, 1995)“ [str. 7]. **Více než polovinu zdrojů navíc představují prameny sekundární.**

Některé zdroje jsou citovány nesprávně tak, že je uveden jen první autor, viz např. Lachman (1997). Formát citací přímo v textu je nekonzistentní (u dvou autorů je někde „a“ a jinde „&“; v případě vícero autorů je někde užito „et al“ a jinde „a kol.“). Podobná nedbalost je patrná i při uvádění bibliografických údajů na konci práce. U časopisů zejména často chybí číslo vydání a rozsah stran.

Pokud práce obsahuje i vlastní výsledky, jsou tyto výsledky adekvátním způsobem získány, zhodnoceny a diskutovány?

Viz komentáře k empirické části práce v sekci „Struktura (členění) práce a komentáře k jednotlivým částem“. Nejasnosti ohledně zacílení práce a analytického postupu znesnadňují hodnocení části výsledkové. V úvodu na str. 7 autorka uvádí, že „empirickou částí práce jsou hloubkové rozhovory (...)“, avšak jedná se o první a zároveň poslední zmínku o nich; nikde dále není definováno, co to znamená „hloubkový rozhovor“. RTA není dostatečně vysvětlena. Výsledky se patrně prolínají s metodikou (nebo naopak).

Formální úroveň práce (obrazová dokumentace, grafika, text, jazyková úroveň):

Jazykový hendikep je omluvitelný, ovšem i pokud od něj odhlédneme, je text na řadě míst obtížně srozumitelný vinou logické nenávaznosti na svých jednotlivých úrovních (blíže viz „Struktura (členění) práce a komentáře k jednotlivým částem“).

Splnění cílů práce a celkové hodnocení:

Na různých místech textu jsou cíle práce prezentovány poněkud odlišně, tudíž se nedá jednoznačně vyrozumět, jak byly přesně formulovány. Předložené „teoretické ukotvení“ postrádá jasnou, snadno čitelnou oporu o relevantní psychologické teorie, explicitně vyznačenou argumentační linii a výzkumný záměr z něj zřetelně nevyplývá. Značná část literárních zdrojů je staršího data, což vzhledem k zaměření

práce může vést ke zkreslení. Metody zacházení s daty nejsou důkladně popsány, a proto je obtížné hodnotit výsledkovou část. Diskuse není (dobře) propojena s teoretickým ukotvením a ani ona tedy neplní svou funkci. Není zpochybňována hodnota zastřešujícího výzkumu ani přínosnosti zkoumání explicitních cílů (českých) žen středního věku (kolem roku 2020), ale způsob uchopení tématu samotnou autorkou a to, jak provedla zpracování dat a jejich interpretaci.

Otázky a připomínky oponentky:

Otázky k obhajobě jsou uvedeny v předchozích kolonkách formuláře, zejména v kolonce „Struktura (členění) práce a komentáře k jednotlivým částem“.

Návrh hodnocení oponentky:

Vzhledem k velkým nedostatkům zejména v teoretické části práce doporučuji hodnocení „dobře“ v případě, že se autorka práce v rámci obhajoby konstruktivním způsobem vyjádří k výše vzneseným námitkám.

Podpis:

V Praze dne 29.8.2023

Lenka Martinec Nováková, PhD.

Reference

Mehta, C. M., Arnett, J. J., Palmer, C. G., & Nelson, L. J. (2020). Established adulthood: A new conception of ages 30 to 45. *Am Psychol*, 75(4), 431-444. doi:10.1037/amp0000600